

MUZEUL JUDEȚEAN TELEORMAN

**BULETINUL MUZEULUI JUDEȚEAN TELEORMAN
SERIA ARHEOLOGIE**

10 - 2018

MUZEUL JUDEȚEAN TELEORMAN

BULETINUL MUZEULUI JUDEȚEAN TELEORMAN. SERIA ARHEOLOGIE 10

COLEGIUL DE REDACȚIE

Dr. Pavel Mirea, *Muzeul Județean Teleorman* - Redactor șef

Dr. Ecaterina Jânțăreanu, *Muzeul Județean Teleorman* - Secretar de redacție

Dr. Radian R. Andreescu, *Muzeul Național de Istorie a României*

Professor Douglass W. Bailey, *San Francisco State University*

Professor Amy Bogaard, *Oxford University*

Dr. habil. Adina Boroneanț, *Institutul de Arheologie 'Vasile Pârvan' București*

Prof. univ. dr. Sabin Adrian Luca, *Universitatea 'Lucian Blaga' din Sibiu, Muzeul Național Brukenthal*

Dr. Steve Mills, *Cardiff University*

Dr. Cristian Schuster, *Institutul de Arheologie 'Vasile Pârvan' București*

Dr. Laurens Thissen, *Thissen Archaeological Ceramics Bureau, Amsterdam*

Tehnoredactare: Pavel Mirea, Pompilia Zaharia

Corectura: Mădălina Dumitru

Consultanți: Steve Mills (limba engleză), Cristi Marin (limba franceză)

Coperta: așezarea de tip *tell* de la Vitănești, reconstituire artistică a ultimului nivel de locuire – desen Cătălina Dănilă, machetare Pompilia Zaharia.

Colegiul de redacție nu răspunde de opiniile exprimate de către autori.

Correspondența, manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb se vor trimite Colegiului de redacție, pe următoarea adresă: MUZEUL JUDEȚEAN TELEORMAN, str. 1848, nr. 1, cod poștal 140033, ALEXANDRIA, jud. Teleorman, ROMANIA sau prin email: redactie_BMJT@yahoo.com; pavelcmirea@yahoo.com.

Revistă editată cu sprijinul Consiliului Județean Teleorman

©Toate drepturile asupra acestui număr sunt rezervate Muzeului Județean Teleorman

IN HONOREM

RADIAN ROMUS ANDREESCU - 60 ANI

TABULA GRATULATORIA

Douglass W. BAILEY (San Francisco)
Cătălin BEM (București)
Andreea BÎRZU (București)
Adina BORONEANȚ (București)
Cătălin BORȚUN (Alexandria)
Bogdan CIUPERCĂ (Ploiești)
Marius – Mihai CIUTĂ (Alba Iulia)
Radu COMAN (Slobozia)
Cătălina DĂNILĂ (Sliema)
Alexandra COMȘA (București)
Radu – Alexandru DRAGOMAN (București)
Paul DAMIAN (București)
Mădălina DUMITRU (Alexandria)
Alin FRÎNCULEASA (Ploiești)
Daniel GARVĂN (Buzău)
Laurențiu GRIGORAȘ (Buzău)
Ana ILIE (Târgoviște)
Cornel Constantin ILIE (București)
Oana ILIE (București)
Cătălin Alexandru LAZĂR (București)
Cornelia – Magda LAZAROVICI (Iași)
Gheorghe LAZAROVICI (Cluj – Napoca)
Sabin Adrian LUCA (Sibiu)
Dragoș MĂNDESCU (Pitești)
Mark MACKLIN (Lincoln)
Silvia MARINESCU-BÎLCU (București)
Monica MĂRGĂRIT (Târgoviște)
Steve MILLS (Cardiff)
Pavel MIREA (Alexandria)
Cristian MICU (Tulcea)
Carmen MIU (București)
Katia MOLDOVEANU (București)
Alexandru MORINTZ (București)
Simona MUNTEANU (Slobozia)
Marian NEAGU (Vălenii de Munte)

Ștefan NEDELCUȚĂ-APOPE (Alexandria)
Octav NEGREA (Ploiești)
Tiberiu NICA (Cambridge)
Rodica OANȚĂ – MARGHITU (București)
Sorin OANȚĂ – MARGHITU (București)
Ernest OBERLÄNDER-TÂRNOVEANU (București)
Vasile Octavian OPRIS (București)
Stănică PANDREA (Brăila)
Amelia PANNETT (Cardiff)
Eugen PAVELEȚ (Ploiești)
Ion PĂTRAȘCU (Alexandria)
Cătălin Nicolae PĂTROI (Drobeta Turnu – Severin)
Bianca PREDA (Ploiești)
Sergiu – Sorin POPESCU (București)
Sabin POPOVICI (Caracal)
Valentin RADU (București)
Elena RENȚEA (Slobozia)
Flavius ROAITĂ (București)
Alexandra COMȘA (București)
Valeriu SÂRBU (București)
Cristian SCHUSTER (București)
Angela SIMALCSIK (Iași)
Andrei Dorian SOFICARU (București)
Cristian Eduard ȘTEFAN (București)
Eugen Silviu TEODOR (București)
Laurens THISSEN (Amsterdam)
Ion TORCICĂ (Alexandria)
George TROHANI (București)
Ecaterina ȚĂNȚĂREANU (Alexandria)
Gabriel VASILE (București)
Camelia – Mirela VINTILĂ (București)
Nicolae URSULESCU (Iași)
Florin VLAD (Slobozia)
Valentina VOINEA (Constanța)
Pompilia ZAHARIA (Alexandria)

SUMAR

CONTENTS

Pavel MIREA Arheologul Radian Romus ANDREESCU la 60 ani <i>The Archeologist Radian Romus ANDREESCU at 60 years</i>	9
Steve MILLS, Pavel MIREA, Amelia PANNETT, Mark MACKLIN Early to mid-Holocene human-river interactions in the Lower Danube: new research at Poiana (Teleorman County) <i>Interacțiunile om-fluviu în Holocenul timpuriu și mijlociu la Dunărea de Jos: noi cercetări la Poiana, județul Teleorman</i>	27
Adina BORONEANȚ Practici funerare în preistoria timpurie a Porților de Fier - o re-așezare cronologică <i>Funerary practices during the early prehistory of the Iron Gates - a chronological re-assessment</i>	45
Valentin RADU, Pavel MIREA, Adrian BĂLĂȘESCU Complexele arheologice Starčevo-Criș I (mileniile VII-VI BC) de la Măgura 'Buduiasca – Boldul lui Moș Ivănuș': analiza diacronică a resturilor faunistice <i>The Starčevo-Criș I features (VIIth-VIth millennia BC) from Măgura 'Buduiasca – Boldul lui Moș Ivănuș': a diachronic analysis of the faunal assemblage</i>	57
Monica MĂRGĂRIT, Pavel MIREA, Adrian BĂLĂȘESCU Industria materiilor dure animale din nivelul Vădastra de la Măgura 'Buduiasca – Boldul lui Moș Ivănuș' (jud. Teleorman) <i>Osseous materials industry in the Vădastra level of Măgura 'Buduiasca – Boldul lui Moș Ivănuș' (Teleorman County)</i>	73
Sabin POPOVICI Plastica culturii Dudești de pe valea Oltului Inferior <i>Dudești figurines discovered in the Lower Olt Valley</i>	89
Cristian Eduard ȘTEFAN Notă asupra unor materiale preistorice de la Romula (Reșca, județul Olt) <i>Note on prehistoric finds from Romula (Reșca, Olt County)</i>	109
Elena RENȚA, Simona MUNTEANU, Florin VLAD, Radu COMAN Așezarea neolitică Boian-Giulești de la Săveni 'La Cărare', județul Ialomița <i>The Neolithic Boian-Giulești settlement at Săveni 'La Cărare', Ialomița County</i>	131
Katia MOLDOVEANU, Camelia - Mirela VINTILĂ Modele de construcții eneolitice. Tipologie și cronologie <i>Eneolithic House Models. Typology and Chronology</i>	157

Ion TORCICĂ	
Vârfuri de săgeată și suliță din silex din arealul sud-vestic al culturii Gumelnița	
<i>Flint arrow and spear points from the south-west area of the Gumelnița culture</i>	187
Ana ILIE	
Studiu morfologic și funcțional al structurilor de combustie din cultura Gumelnița	
<i>Morphological and functional study of the Gumelnița structures of combustion</i>	207
Alin FRÎNCULEASA, Bianca PREDA, Daniel GARVĂN, Tiberiu NICA, Octav NEGREA	
La hotarul nordic al culturii Gumelnița - așezarea de la Urlați (jud. Prahova)	
<i>At the northern border of the Gumelnița culture – the settlement of Urlați (Prahova County)</i>	237
Daniel GARVĂN, Angela SIMALCSIK, Alin FRÎNCULEASA	
Complexe arheologice preistorice cercetate la Gherăseni 'Grindul Cremenea' (jud. Buzău) la mijlocul secolului al XX-lea	
<i>Prehistoric features excavated at Gherăseni 'Grindul Cremenea' (Buzău County) during the middle of the 20th century</i>	279
Laurențiu GRIGORAȘ	
Figurinele zoomorfe din siturile neo-eneolitice de la Aldeni, com. Cernătești și Coțatcu, com. Podgoria (jud. Buzău)	
<i>Zoomorphic figurines discovered at the Neo-Eneolithic sites at Aldeni, Cernătești commune and Coțatcu, Podgoria commune (Buzău County)</i>	303
Sabin Adrian LUCA	
'Zeița cu șarpele' și 'Ianus' - Tărtăria 'Gura Luncii', campania de cercetări preventive din anii 2014-2015	
<i>'Goddess with snake' and 'Ianus' - the rescue excavation campaigns at Tărtăria 'Gura Luncii', 2014-2015</i>	329
Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie – 10 ani de la apariție	
<i>Teleorman County Museum Bulletin. Archaeological Series – 10 years of publishing</i>	345

PRACTICI FUNERARE ÎN PREISTORIA TIMPURIE A PORȚILOR DE FIER – O RE-AȘEZARE CRONOLOGICĂ

Adina BORONEANȚ *

Abstract: *Some of the best evidence in Europe for Mesolithic burial practices is found at sites in the Iron Gates section of the Lower Danube Valley. Burials dating to the Mesolithic and Early Neolithic (c. 12,500-5500 cal BC) have been recorded from at least 15 sites, four of which – Lepenski Vir, Padina, Schela Cladovei and Vlasac – each contained large numbers of graves, with evidence for the existence of formal disposal areas or 'cemeteries'. The burials encompass a range of mortuary practices, including single inhumation in various body positions, multiple inhumation, cremation and excarnation. The present paper re-examines recent ¹⁴C AMS evidence from a number of sites (Climente II, Cuina Turcului, Icoana, Schela Cladovei și Ostrovul Corbului) and considers the question of temporal and spatial patterning in Mesolithic mortuary practices in the Iron Gates.*

Rezumat: *Regiunea Porțile de Fier este una dintre cele mai reprezentative din Europa în ceea ce privește fenomenul funerar pe durata mezoliticului și a neoliticului timpuriu. Astfel de morminte au fost descoperite în cel puțin 15 situri, dintre care patru - Lepenski Vir, Padina, Schela Cladovei și Vlasac - conțineau un număr semnificativ de morminte, dispuse în zone dedicate înmormântărilor. Practicile funerare observate sunt extrem de diverse, de la înhumare individuală în diferite poziții, la înhumări multiple, incinerare și descărnare. Articolul de față face o trecere în revistă a fenomenului funerar prin prisma unor date radiocarbon recente provenind din siturile Climente II, Cuina Turcului, Icoana, Schela Cladovei și Ostrovul Corbului și propune o re-așezare a pattern-urilor temporale și spațiale ale acestuia pe durata mezoliticului și a începutului neoliticului timpuriu.*

Keywords: *Iron Gates; Mesolithic; Early Neolithic; burials; ¹⁴C dating; stable isotopes.*

Cuvinte cheie: *Porțile de Fier; mezolitic; neolitic timpuriu; morminte; radiocarbon; izotopi stabili.*

Zona Porțile de Fier exemplifică poate cel mai bine fenomenul practicilor funerare pe durata Pleistocenului Final și primei părți a Holocenului. În 15 dintre siturile arheologice de aici (Figura 1) au fost documentate peste 420 de morminte și un număr substanțial de resturi osteologice umane dezarticulate, cu date radiocarbon din 11 situri mergând de la cca. 12500 cal BC la cca. 5500 cal BC. Patru dintre aceste situri au un număr semnificativ de morminte: Lepenski Vir, Vlasac, Padina și Schela Cladovei, organizate în adevărate *cimitire* - zone dedicate fenomenului funerar. Această zonă întinzându-se pe o lungime de peste 230 km, este evident că practicile funerare au variat atât regional de-a lungul văii Dunării, cât și cronologic.

Majoritatea mormintelor au fost descoperite pe durata cercetărilor arheologice de salvare din anii 60 și 70 ai secolului trecut. Timpul scurt alocat săpăturilor este una dintre cauzele mării variabilități în gradul de conservare și recuperare al mormintelor. La aceasta se adaugă un alt factor legat de procesul de conservare a lor în muzee sau institute în ultimii 50 de ani și de (in)existența unei documentații de săpătură corespunzătoare sau de nevalorificarea ei prin publicații.

Un număr semnificativ dintre articolele recente referitoare la această zonă geografică se concentrează asupra acestui subiect, suplimentând informații existente referitoare la vechile cercetări arheologice (Boroneanț și Bonsall 2012, Boroneanț, McSweeney și Bonsall 2014), fie rediscutând *pattern*-urile temporale și spațiale ale acestor înmormântări în lumina unor analize recente de radiocarbon, ADN sau izotopi stabili (Climente II, Cuina Turcului, Icoana, Ostrovul Corbului – Boroneanț 2012; Bonsall *et al.* 2012, 2013, 2015, 2016; Boroneanț și Bonsall 2016).

O imagine mai clară asupra fenomenului funerar de la Porțile de Fier s-a conturat datorită rezultatelor cercetărilor recente de la Schela Cladovei și Vlasac precum și datărilor ¹⁴C AMS pentru mormintele/resturile osteologice umane de la Icoana, Ostrovul Corbului, Cuina Turcului, Velesnica și Vlasac.

Articolul de față nu va insista decât asupra informațiilor noi aduse de ultimele studii realizate pe materialul osteologic uman din siturile de la Climente II, Cuina Turcului, Icoana, Schela Cladovei și

* Institutul de Arheologie 'Vasile Pârvan', str. Henri Coandă nr. 11, sector 1, cod poștal 010667, București, România; boro30@gmail.com

Ostrovul Corbului (re-studiate în această perioadă), punând accentul asupra impactului lor în înțelegerea fenomenului funerar la Porțile de Fier pe durata mezoliticului și neoliticului timpuriu.

Rezultatele recente

Datele de radiocarbon pe probe de os uman (preistoric, cel puțin) de la Porțile de Fier au un *efect de rezervor de apă dulce* cauzat de cantitatea substanțială de pește consumată de comunitățile din zonă (Bonsall *et al.* 1997). Mărimea acestui efect de rezervor în cazul comunităților mezoliticului târziu a fost calculată de Cook *et al.* (2002) care a propus și trei metode de corecție a datelor ^{14}C , pornind de la valoarea $\delta^{15}\text{N}$ din colagen (vezi și subcapitolul referitor la alimentația comunităților locale). Dintre cele trei metode propuse, a fost folosită cea care presupune o relație lineară între $\delta^{15}\text{N}$ și procentul de pește reprezentat în dietă. Valorile $\delta^{15}\text{N}$ parcurg intervalul +8.0‰ (dietă 100% terestră) și +17.0‰ (dietă 100% acvatică, de apă curgătoare). A fost calculat procentul de dietă acvatică pentru valoarea de +15.1‰. Acesta este de 79% rezultând astfel că dietă 100% acvatică produce un efect de rezervor de 540 ± 70 ani radiocarbon (Cook *et al.* 2002). Corecția de rezervor de apă dulce se aplică datelor ^{14}C înainte de calibrare.

Cuina Turcului (Figura 1) era un adăpost sub stâncă pe malul drept al Dunării, 32 km în aval de Lepenski Vir, în zona Cazanelor Mari. Cercetat între 1964 și 1969, adăpostul avea o secvență formată din trei niveluri epipaleolitice (Tardigravetien I, IIa și IIb), suprapuse de trei niveluri neolitice timpurii Starčevo-Criș, la rândul lor acoperite de depuneri mai recente. Datele convenționale ^{14}C pe cărbune de pin sugerează o datare a nivelului epipaleolitic I între 12600 ± 120 și 11960 ± 60 BP iar o dată obținută pe un amestec de cărbune și os ars indică pentru nivelul IIa intervalul 10125 ± 200 BP (Păunescu 1970, 1978, 2000; Boroneanț 2012).

Resturi osteologice umane au apărut atât în nivelul epipaleolitic/mezolitic timpuriu cât și în cel neolitic timpuriu (NMI = 6) în diverse zone ale adăpostului. Nu au fost niciodată considerate de descoperitor (Alexandru Păunescu) ca morminte formale, eventual deranjate, deși de curând această ipoteză a fost sugerată (Boroneanț 2012).

Două probe provenind de la cei doi indivizi adulți din nivelul tardigravetian II (OxA-19203 și OxA-19202 – Tabelul 1) au vârste ^{14}C apropiate și valori ale izotopilor C și N similare, potrivite contextului epipaleolitic/mezolitic timpuriu, deși data corectată pentru efectul de rezervor indică mai degrabă o data de început de Holocen decât de final de Glaciar Târziu.

Celelalte două probe (Tabelul 1) provin de la doi *infans* I, asociați nivelului neolitic timpuriu. Nu putem face decât niște estimări aproximative ale vârstei celor doi, astfel încât este posibilă îmbogățirea ^{15}N datorată alăptatului, reflectată în valorile $\delta^{15}\text{N}$ mai ridicate decât cele ale membrilor mai vârstnici ai aceleiași comunități. Ipoteza este valabilă mai degrabă în cazul nou-născutului. Ambii indivizi se datează însă perioadei ~6200-5800 cal BC când are loc schimbarea în economia comunităților de la Porțile de Fier. Valorile $\delta^{15}\text{N}$ pentru cei doi copii de la Cuina Turcului (+17.1‰ și +13.9‰) se încadrează celor calculate pentru populația mezolitic timpurie de la Porțile de Fier (Bonsall 2008). O reducere ipotetică calculată de 2,44% a $\delta^{15}\text{N}$ datorată efectului de alăptare (vezi subcapitolul referitor la alimentație) ar păstra nou născutul în intervalul mezolitic târziu dar cel de-al doilea copil s-ar încadra cronologic neoliticului timpuriu. Astfel, nou-născutul făcea parte din comunitatea mezolitică, în timp ce copilul mai mare putea aparține atât comunității mezolitice cât și celei neolitice timpurii.

Id. lab.	Probă	Context	^{14}C BP	$\delta^{13}\text{C}$ (‰)	$\delta^{15}\text{N}$ (‰)	C/N	cal BC (95%)
OxA-19203	Individ 1, femeie, adult, humerus stâng	tardigravettian II	10435 ± 45	-19,4	15,2	3,3	9845-9295
OxA-19202	Individ 2, adult, bărbat, ulna stângă	tardigravettian II	10350 ± 45	-19,3	15,2	3,3	9745-9255
OxA-19205	infans, coasta	neolitic I	7650 ± 36	-19,3	17,1	3,3	6205-5780
OxA-19205	copil sub 12 ani, tibia stânga	neolitic III	7324 ± 39	-19,4	13,9	3,1	5895-5735

Tabelul 1. Noile date ^{14}C AMS obținute pentru probe de os uman de la Cuina Turcului (după Bonsall *et al.* 2015). Recent ^{14}C AMS dates for Cuina Turcului human bones (after Bonsall *et al.* 2015).

Peștera Climente II

Peștera situată în Cazanele Mari, la picioarele Prolucii lui Climente din Ciucarul Mare, pe versantul sudic, la cca. o jumătate de kilometru în aval de la intrarea în Cazanele Mari și 750 m de vărsarea pârâului Ponicoval în Dunăre. Avea o altitudine relativă de 12 m și una absolută de 60 m. Peștera era relativ mică (47 m lungime). A fost explorată în 1964 de C. S. Nicolăescu-Plopșor și Vasile Boroneanț și cercetată arheologic în 1968 de către V. Boroneanț (Boroneanț 2000) și speologic și faunistic de Alexandrina și Ștefan Negrea între 1956-1967. Este acum acoperită de apele Dunării.

Informația arheologică publicată este cuprinsă în principal în Boroneanț 1970, 1978, 2000 și reluată de Al. Păunescu (2000: 369-73). Au fost cercetate opt secțiuni (SI-SVIII) de dimensiuni variabile, dictate de topografia peșterii.

Fragmente osteologice umane au fost descoperite în toate secțiunile, în SII fiind descoperit un schelet aproape complet (adult) iar spre fundul peșterii, scheletul unui copil. Nu insistăm asupra descrierii mormântului de adult și de copil, aceasta fiind făcută în diverse publicații anterioare (Boroneanț 1971; Bonsall *et al.* 2012; Boroneanț 2012).

Pentru datarea scheletului M1 au fost luate două probe separate de os din partea mediană a femurului drept. Rezultatul obținut (14266-13853 cal BP, Bonsall *et al.* 2012, 2016) reprezintă cea mai timpurie dată a unei înmormântări din România. Este de remarcat poziția scheletului – chircit pe partea stângă cu brațele aduse spre cap – poziție care va re-apărea 7500 de ani mai târziu, pe durata neoliticului timpuriu. Merită menționat însă tratamentul deosebit aplicat individului prin pudrarea cu ocru roșu, o trăsătură întâlnită atât în paleoliticul superior, în mezolitic și în neoliticul timpuriu din zonă. Aceeași pudrare cu roșu a fost observată și în cazul mormântului de copil M2 (Boroneanț 2012).

Icoana

Situl arheologic de la Icoana (fost sat Ogradena, comuna Ieșelnița, județul Mehedinți) – acoperit în prezent de apele Dunării – era localizat la poalele muntelui Ciucaru Mic, în zona Cazanelor Mici ale Dunării, la aprox. 100 m de km fluvial 966 (Figura 1). Informațiile referitoare la acest sit sunt grupate în trei publicații ale autorului cercetărilor, apărute în ordine în 1970, 1973 și 2000 (Boroneanț 1970b; 1973a; 2000a), fiind reluate într-un subcapitol din lucrarea asupra paleoliticului și mezoliticului de la sud de Dunăre a lui Al. Păunescu (2000: 393-407) și numeroase articole recente (Dinu, Soficaru și Mirițoiu 2007; Boroneanț și Bonsall 2016; Bonsall *et al.* 2016). Au fost cercetate opt secțiuni (numerotate de la SI la SVIII), cu o suprafață totală de cca. 91 m².

Resturile osteologice umane de la Icoana se concentrau cu precădere în secțiunea II din 1968. Formal, au fost identificate trei complexe funerare: M1 – un craniu izolat, M2 și M3 – două schelete în poziția întins pe spate dar cu orientări diferite (paralel, respectiv perpendicular pe Dunăre). În cazul lui M2, partea de jos a membrilor inferioare fusese distrusă de protecția de piatră a drumului austriac. În cazul lui M3, aceeași construcție de protecție a drumului distrusese partea de deasupra umerilor iar etichetele picioarelor fusese afectate de o groapă de epocă mai târzie. M2 avea brațele aduse pe pelvis în timp ce M3 le avea de-a lungul corpului.

Pe lângă aceste morminte din secțiunea II, au fost identificate (fie menționate în notele de săpătură, fie identificate în colecția arheologică) un număr substanțial de oase umane dezarticulate, între care și o calotă umană cu o datare problematică (Dinu, Soficaru și Mirițoiu 2007; Boroneanț și Bonsall 2016) Cele mai recente date ¹⁴C au fost obținute pe probe prelevate din craniul lui M2, din craniul izolat M1 (Bonsall *et al.* 2016 - Tabelul 1).

Patru serii de date ¹⁴C au fost obținute pentru probe prelevate de la Icoana. Cele două mai vechi, publicate de V. Boroneanț (2000), au fost făcute pe probe de cărbune și sol de către laboratoarele din Berlin și Bonn. Cele mai noi (din 2007 încoace) sunt date AMS. A. Dinu, A. Soficaru și N. Mirițoiu (2007) au publicat 18 date ¹⁴C, dintre care 17 pe probe pe probe de os de *Sus scrofa* și una pe os uman, toate făcute la laboratorul NSF din Arizona. Există apoi șapte noi date realizate la Oxford – dintre care cinci pe os de cerb și două pe os de om prelevate de la M1 și M2 (Boroneanț și Bonsall 2016).

Datele obținute la Arizona sugerează două perioade distincte de locuire mezolitică, dar cu câte precizări necesare. Există o singură dată obținută pe o probă de os uman, pentru care nu sunt însă publicate valorile izotopilor și deci corecția pentru efectul de rezervor nu este posibilă. Celelalte 17 date sunt pe probe pe oase de animale sălbatice, una dintre ele încadrându-se aceluiași palier cronologic ca și cele umane. Celelalte 16 se încadrează intervalului 9403±93 - 8575±83 BP, indicând un palier cronologic mai larg decât cel al datelor pe os de cerb (Boroneanț și Bonsall 2016). Este imposibil de spus în acest moment dacă acest lucru este indus de numărul relativ mic de probe. Este de remarcat însă că valorile la 2 σ calibrare se suprapun peste cele pe os de cerb obținute la Oxford.

Trei dintre datele pe oase de porc mistreț ies din afara acestui interval. Ar putea astfel indica o perioadă mai timpurie de locuire a sitului, dar pe de altă parte, trebuie subliniat faptul că suinele fiind omnivore, datele ^{14}C obținute ar putea conține la rândul lor un efect de rezervor de apă dulce, rezultat din consumul de către animale a resturilor de hrană aruncate de oameni sau din consumul de pești morți de pe malul Dunării.

Cele două probe mai noi din mormintele M1 și M2 au furnizat date apropiate între ele, deși cad într-un alt registru cronologic decât cel al resturilor faunistice (Tabelul 2). Valorile $\delta^{13}\text{C}$ și $\delta^{15}\text{N}$ sugerează că ambii indivizi consumau pește în mod regulat, inducând un efect de rezervor de apă dulce considerabil prezent în datele ^{14}C (Cook *et al.* 2001; 2009). Aplicând corecția pentru acest efect de rezervor propusă în Cook *et al.* (2002) datele ^{14}C corecte sunt 7199 ± 73 BP (M1, c. 8022 cal BP) și 7282 ± 72 BP (M2, c. 8098 cal BP).

Id. lab.	Probă	Context presupus	^{14}C BP	$\delta^{13}\text{C}$ (‰)	$\delta^{15}\text{N}$ (‰)	C/N	cal BC (95%)
Ox-29022	M2, craniu	mezolitic, S II	7758 ± 38	-19,6			8300-7958
Ox-25140	M1, craniu	mezolitic, S II	7688 ± 38	-19,3			8177-7871
AA-66368	fragment craniu	mezolitic, SVII	7604 ± 76				

Tabelul 2. Datele ^{14}C AMS pentru M2, M1 și calota umană de la Icoana (după Boroneanț și Bonsall 2016)

^{14}C AMS radiocarbon dates for burials M1, M2 and the skull fragment from Icoana (after Boroneanț și Bonsall 2016).

În ceea ce privește proba pe os uman AA-66368 datată la laboratorul NSF Arizona ^{14}C AMS, aceasta a furnizat o vârstă radiocarbon similară celor obținute pe probele de la Oxford, dar în lipsa valorii $\delta^{15}\text{N}$ nu poate fi aplicată corecția de efect de rezervor și deci data cal BC nu poate fi estimată.

Vârstele radiocarbon pentru M1 și M2 cad în intervalul 8200-7900 cal BP, perioadă denumită pentru Porțile de Fier ca *mezolitic final* (Bonsall 2008) sau *faza de transformare de la mezolitic la neolitic* (Borić 2011). Caracteristicile fenomenului funerar în această perioadă par să fie dominate de două tipuri de înhumări: 1) întins pe spate, corpul paralel cu Dunărea și 2) înmormântare secundară de oase dezarticulate sau încă în conexiune anatomică. Deși tipul 1 exista și în perioadele anterioare, acesta devine modul predominant de înmormântare abia după 8200, cu exemple la Padina, Lepenski Vir, Vlasac and Hajdučka Vodenica. Data obținută pentru Icoana este prima de pe malul românesc.

Înmormântarea secundară a unor părți ale corpului sau a unor oase dezarticulate (între care și crani) – este o practică bine documentată la Porțile de Fier pe durata mezoliticului (Bonsall 2008; Boroneanț și Bonsall 2012). Foarte puține dintre aceste crani izolate au fost însă datate direct.

Datele pentru M1 de la Icoana (Tabelul 1) și mormântul 122 de la Lepenski Vir (Borić și Dimitrijević 2007) sugerează că această tradiție este specifică perioadei 8200-7900 cal BP. Această tradiție poate să fi fost mai timpurie – așa cum pare să o sugereze existența unei depuneri de crani din Caseta III-IV de la Schela Cladovei, localizată în zona unui grup de morminte datate mezoliticului târziu, anterior momentului 8200 cal BP (Boroneanț *et al.* 1999; 2013).

Prezența lui M3 în același grup cu M2 este semnificativă, dată fiind orientarea diferită a celor două morminte - M3 era perpendicular pe Dunăre iar M2 paralel cu Dunărea (pentru o discuție completă vezi Radovanović 1996; Bonsall 2008). Astfel de morminte (perpendiculare pe Dunăre) apar la Lepenski Vir, Vlasac, Padina și Hajdučka Vodenica pe malul drept la fluviului. După aplicarea corecției de rezervor de apă dulce, vârstele acestor 12 morminte se încadrează în intervalul 11250-8200 cal BP. Până în prezent nu există o dată sigură pentru intervalul 8200 și 7900 cal BP pentru morminte cu această orientare.

Mormintele M1, M2, M3 au fost găsite sub podeaua unei locuințe trapezoidale denumite C2 (Boroneanț 2012). În cazul lui M3 au fost observate limitele gropii, înmormântarea făcându-se prin podea. Astfel de morminte sunt cunoscute la Lepenski Vir, unde au fost considerate ca fiind strâns legate cu abandonarea caselor respective, înmormântările având loc ca o acțiune deliberată, la scurt timp de la abandonarea locuințelor respective. În cazul lui M2 este mai puțin evident dacă această acțiune a fost deliberată, neexistând încă o dată ^{14}C pentru locuința C2. La Lepenski Vir, locuințele trapezoidale și mormintele respective apar după 8250 cal BP. Structuri de acest tip, dintr-o perioadă anterioară au fost însă documentate la Vlasac și Schela Cladovei, în ultimul caz existând și un mormânt cu groapa săpată prin podeaua locuinței.

Schela Cladovei

Schela Cladovei (Figura 1) este un sit mari dimensiuni pe malul stâng al Dunării, cca. 6 km în aval de barajul de la Porțile de Fier I. Cercetările arheologice din 1965, 1967-1968, 1982-1997, 2001-2002 și 2007 – prezent au pus în evidență resturi de locuire atribuite mezoliticului târziu, neoliticului timpuriu și perioade mai târzii, între care și cca. 90 de morminte. Datele ^{14}C publicate până în prezent pentru 16 dintre mormintele mezolitice sunt cuprinse în intervalul 7000 și 6600 cal BC (Boroneanț 2000, 2010; Boroneanț și Bonsall 2012).

Cele patru date prezentate mai jos (Tabelul 3) se referă la indivizii depuși în poziția întins pe spate, fără inventar, interpretați de autorul cercetării, Vasile Boroneanț, ca aparținând mezoliticului. Ceea ce atrage atenția este faptul că au gropile mormintelor erau mult mai puțin adânci (sub 0,75 m adâncimea gropii) decât cele observate la mormintele datate ca mezolitice (adâncime de peste 1 m). Rezultatele AMS obținute au indicat că acest tip de morminte aparțin însă perioadei post-mezolitice.

Id. lab.	Probă	Context presupus	^{14}C BP	$\delta^{13}\text{C}$ (‰)	$\delta^{15}\text{N}$ (‰)	C/N	cal AD (95%)
OxA-19088	M6, femeie, adult, tibia stanga	SVI, mezolitic	583±25	-17,6	9	3,1	1300-1415
OxA-19089	M6, femeie, adult, tibia stanga	SVI, mezolitic	570±25	-17,5	9.2	3,2	1305-1420
			573±18	-17,6	9.1	-	1310-1415
OxA-19090	M17, barbat, adult, metacarp	SVI, mezolitic	1676±25	-19,0	11.9	3,2	1660-1920

Tabelul 3. Noile date ^{14}C AMS obținute pe probe de os uman de la Schela Cladovei (după Bonsall *et al.* 2015).

Table 3 Recent ^{14}C AMS dates for human bone samples from Schela Cladovei (after Bonsall *et al.* 2015).

Ostrovul Corbului

Ostrovul Corbului (Figura 1) era o insulă de origine aluvială la cca. 75 km în aval de Schela Cladovei. Cele mai recente cercetări – legate de construcția barajului Porțile de Fier II – au fost cele din 1973-1984, dezvelind resturi de locuire de la mezolitic până la Hallstatt. A. Păunescu a observat două faze de locuire mezolitice (I și II). Au fost descoperite cca. 63 de morminte în punctul 'Botul Cliucului', majoritatea fiind atribuite culturii Sălcuța iar șapte mezoliticului și/sau neoliticului timpuriu (Roman și Păunescu 1996; Roman și Dodd-Oprîșescu 2008; Păunescu 2000).

Cele patru date ^{14}C convenționale obținute inițial proveneau din probe mixte de cărbune sau cărbune amestecat cu fragmente de os ars, fiind prelevate din vetre atribuite nivelurilor I și II. O a cincea data (tot probă de cărbune) provenea din nivelul cultural II. Valorile medii ale acestor cinci date se încadrează în intervalul 7050-6500 cal BC. Două dintre ele însă (provenind din nivelul II) au erorile foarte mari și nu ar trebui luate în considerație. Ele fuseseră respinse și de A. Păunescu ca incorecte, nefiind în concordanță cu interpretarea sa (pe baze stratigrafice) a cronologiei sitului.

Cele trei date rămase, provenind din nivelul I, au valori similare și au fost interpretate ca fiind în corelație cu etapa cea mai timpurie a locuirii mezolitice a sitului, la cca. 6550/6500 cal BC.

Problema unei atribuirii culturale certe a mormintelor de la Ostrovul Corbului în lipsa unor datări cu radiocarbon directe și a unor analize de dietă era extrem de dificilă. Patru dintre morminte conțineau indivizi depuși șezând cu picioarele încrucișate, acesta fiind motivul principal pentru care nu fuseseră atribuiți mezoliticului. Două dintre morminte conțineau indivizi depuși pe spate iar ultimul era reprezentat de resturi osteologice umane în umplutura unei gropi neolitice (Boroneanț 2010, 2012).

Până recent nu au existat demersuri pentru o datare directă a mormintelor din acest sit, în ciuda opiniilor diferite ale diverșilor specialiști asupra atribuirii culturale a celor șapte morminte (discutată în subcapitolul referitor la cronologia siturilor). În încercarea de a rezolva această controversă, au fost luate probe de la cinci dintre morminte (M2, M25, M30 și M32) pentru ^{14}C AMS și izotopi stabili ai C și N.

Id. lab.	Probă	Context presupus	^{14}C BP	$\delta^{13}\text{C}$ (‰)	$\delta^{15}\text{N}$ (‰)	C/N	cal AD (95%)
OxA-31595	M2, bărbat, adult, femur drept	mezolitic, neolitic timpuriu	8820±45	-18,7	15,5	3,3	7577-7191
OxA-31596	M25, bărbat, adult	mezolitic, neolitic timpuriu	8910±45	-18,6	14,2	3,3	7711-7485
OxA-31597	M30, bărbat, adult	mezolitic, neolitic timpuriu	9150±45	-18,8	15,0	3,3	7944-7585
OxA-31598	M32, bărbat, adult	mezolitic	8305±50	-18,5	16,3	3,3	7024-6466

Tabelul 4. Noile date ^{14}C AMS obținute pentru Ostrovul Corbului (după Bonsall *et al.* 2016).
Recent ^{14}C AMS dates for human burials at Ostrovul Corbului (after Bonsall *et al.* 2016).

Datarea ^{14}C AMS pentru cele patru morminte (Tabelul 4), dintre care unul întins pe spate și două cu picioarele încrucișate – poziție nemaiîntâlnită în alte situri de pe malul românesc al Dunării, indică ca toate sunt de data mezolitică. Mormântul M32 (întins pe spate), considerat de Al. Păunescu ca fiind singurul mezolitic din acest sit, se datează în mezoliticul târziu (9300-8200 cal BP). Cele două morminte cu indivizi cu picioarele încrucișate sunt mai timpurii, fiind atribuite mezoliticului mijlociu, fiind similar ca poziție și ca datare cu cele trei morminte similare de la Padina și Vlasac.

Valorile ridicate ale $\delta^{13}\text{C}$ și $\delta^{15}\text{N}$ obținute se potrivesc celor obținute pentru indivizii datați în mezoliticul târziu și mijlociu, pentru care peștele era sursa majoră de proteină.

Înafara acestor șapte morminte discutate, au fost cercetate încă 56, multe dintre ele fiind atribuite culturii Sălcuța pe baza inventarului funerar. Unele dintre morminte nu au avut însă inventar funerar – cum este cazul lui M50, la care partea superioară a corpului este întinsă pe spate, cu picioarele încrucișate, iar alți șase indivizi sunt chirciți (M5, M6, M8, M23, M49 și M53) și tot fără inventar. Nu este imposibil ca aceste morminte să aparțină – ca data cronologică – perioadei neoliticului timpuriu sau chiar mezoliticului final. Pentru rezolvarea acestei probleme se impune datarea directă a acestor morminte.

Discuții - spațiu și cronologie în practicile funerare de la Porțile de Fier

Pe baza celor prezentate mai sus, pornind de la datele ^{14}C existente, o cronologie a zonei Porțile de Fier (evident cu caracter provizoriu, până la apariția de noi date) este redată în Tabelul 5. Tabelul ia în considerare numărul total de date ^{14}C existent (de peste 420), care este cel mai mare număr de date pentru o regiune geografică din această parte a Europei, și este mai mult decât satisfăcător din punct de vedere statistic.

Trebuie remarcat că existența de date radiocarbon AMS, spre deosebire de cele convenționale pe probe de cărbune sau os ars, permite datarea directă a prezenței sau activității umane într-un anumit loc, la un anumit moment de timp. Trebuie de asemenea subliniată gruparea coerentă a acestor date pe intervale cronologice, care exclude posibilitatea unor erori cauzate de o așa zisă 'alunecare' a unor probe în contexte mai timpurii.

Perioadă (cal BC)	Ani cal BC	Situri cu date ^{14}C
Mezolitic timpuriu	13500-9500	Climente II, Cuina Turcului
Mezolitic mijlociu	9500-7300	Cuina Turcului, Icoana, Lepenski Vir, Padina, Vlasac, Ostrovul Corbului
Mezolitic târziu	7300-6300	Ostrovul Banului, Schela Cladovei, Ostrovul Corbului, Hajducka Vodenica, Vlasac
Mezolitic Final/Faza de tranziție	6300-6050/5900	Lepenski Vir, Padina, Vlasac, Icoana
Neolitic timpuriu	6050/ 5900-5700	Cuina Turcului, Schela Cladovei, Lepenski Vir, Padina, Vlasac, Ajmana, Velesnica

Tabelul 5. Cronologia siturilor de la Porțile de Fier pe baza datelor ^{14}C AMS.
Proposed chronology of the Iron Gates sites based on ^{14}C evidence.

Cele cinci intervale cronologice au capetele provizorii. Până acum câțiva ani, prezența mezoliticului mijlociu nu fusese postulată. Necesitatea introducerii lui nu vine doar din existența unui cluster de date ^{14}C nou obținute, ci din faptul că mormintele care au fost identificate ca aparținând acestei perioade au caracteristici distincte.

Tipurile de înmormântări

Înhumările primare (corpul a fost depus în mormânt imediat după moarte) sunt cele mai bine reprezentate în siturile mezolitice, înregistrându-se diverse poziții de depunere a individului în mormânt. Cele mai numeroase sunt cele în care scheletul a fost găsit depus pe spate, întins, cu brațele pe lângă corp sau aduse pe bazin/piept. Exemple apar în siturile de la Icoana, Vlasac, Hajdučka Vodenica, Ostrovul Corbului, Schela Cladovei, Kula.

Tot un caz bine reprezentat este cel al mormintelor în care corpul a fost depus pe o parte, cu picioarele ușor flexate și brațele în poziții diverse. Gradul de flexare al picioarelor este în general redus, excepție făcând mormântul datat Pleistocenului final de la Climente II. Asemănătoare sunt cazurile din zona de aval a Porților de Fier (Kula, Vajuga Pesac, Velesnica) dar care au fost atribuite de descoperitori neoliticului timpuriu, indicând că această poziție este o trăsătură a mezoliticului timpuriu care re-apare la începutul neoliticului timpuriu.

În câteva cazuri scheletul a fost descoperit în poziția șezând, de obicei cu picioarele încrucișate în partea inferioară. Cele mai bine cunoscute exemple sunt mormintele 15 și 16 de la Padina, mormântul 7 de la Vlasac, mormântul 5 de la Kula, și mormintele 2 și 25 de la Ostrovul Corbului. În acest grup a fost deseori încadrat și mormântul 69 de la Lepenski Vir, a cărui poziție este însă diferită, fiind *întins pe spate*, cu picioarele *desfăcute lateral și tălpile lipite*. Mormântul fusese acoperit cu bolovani de râu. Singura analogie publicată este la Velesnica, scheletul 2G, acesta fiind cea mai recentă depunere din mormântul colectiv cu șapte indivizi denumit M2.

Înhumările secundare sunt cele care implică un eveniment funerar ce se desfășoară în două sau multiple etape, cu înhumarea finală petrecându-se la un oarecare interval de timp de la moarte când scheletul este dezarticulat. S-a sugerat recent că procesul de descărnare nu a fost totdeauna unul natural, intervenția umană fiind observată în câteva cazuri la Vlasac, Padina și Lepenski Vir. Alternativ, când procesul era natural, corpul era îngropat și probabil acoperit de pietre și lăsat să se descompună. Expunerea în aer liber este puțin probabilă, ne-existând urme lăsate de păsări sau mamifere, de așteptat în acest caz. Exhumarea și reîngroparea întregului individ este rară, de cele mai multe ori erau extrase oase sau părți din schelet. Unul dintre aceste cazuri este cel al extragerii craniului și al depunerii sale în alte morminte sau adăugarea sa unui grup de cranii deja existent (M47, M50, M52 de la Schela Cladovei). Exemple similare au fost observate la Icoana, Lepenski Vir și Vlasac.

Părțile extrase sunt uneori înmormântate separate alteori sunt adăugate altor morminte primare sau secundare. În unele cazuri descărnarea nu era completă la momentul intervenției, oasele fiind deseori încă în conexiune anatomică.

Incinerarea apare mai rar în contextele mezolitice, cazuri fiind însă semnalate în context diverse, mergând din Grecia până în Scandinavia. În zona Porților de Fier cazul cel mai cunoscut este Vlasac: oase umane arse au apărut grupate, pe fundul unor mici gropi sau asociate înhumărilor. Autorii cercetării au sugerat la vremea respectivă că acest tip de manifestare funerară este legată de o fază timpurie a mezoliticului local (Srejovic și Letica 1978), fără ca ipoteza lor să fie sprijinită pe argumente stratigrafice sau datare. Cercetările recente de la Vlasac (2006-2007) și studiile care au urmat asupra celor noi 38 morminte de incinerare au indicat că numai oasele fuseseră incinerate, după prealabilă înlăturarea țesutului muscular (Borić, French și Dimitrijević 2008). Este credibil astfel că aceste incinerări sunt de fapt parte a aceluiași proces de înmormântare în multiple etape, în care după extragerea unor părți ale corpului, acestea sunt arse și depuse în diverse contexte funerare, exact ca în cazul părților extrase și înhurate. Datele de ^{14}C obținute situează aceste morminte în intervalul 6800-6000 cal BC (Borić, French și Dimitrijević 2008).

Mormintele colective reprezintă orice context funerar ce conține oasele a mai mult de un individ. Au fost observate patru tipuri: context conținând înhumări primare și secundare; context conținând oasele dezarticulate de la mai mult de doi indivizi; incinerări conținând resturile osteologice a mai mult de doi indivizi; context funerare conținând două sau mai multe morminte primare. Acestea din urmă sunt cele mai greu de documentat, adesea procesele de formare a solului ștergând conturul gropilor.

Organizarea spațiului funerare – morminte și cimitire

O generalizare pe întregul spațiu al Porților de Fier este greu de făcut datorită diferențelor în metodele de cercetare și suprafețele investigate în cadrul siturilor, o abordare punctuală a siturilor principale fiind mai adecvată.

La Schela Cladovei majoritatea înmormântărilor, atât principale cât și secundare apăreau în gropi simple. Forma și adâncimea gropilor nu a putut fi distinsă în multe dintre cazuri, din cauza proceselor de formare a solurilor.

În unele cazuri, aceste gropi erau acoperite de bolovani de râu - la Schela Cladovei, Lepenski Vir și Padina - facilitând astfel extragerea unor părți ale corpului pe parcursul sau la finalul procesului de descărnare. De asemenea, este la fel de ușor să adaugi oase la un mormânt prin simpla îndepărtare a unor pietre.

Extragerea unor părți ale scheletului (cap, oase lungi) fără a produce deranjamente majore indică o cunoaștere precisă a localizării mormintelor, care erau probabil marcate. Astfel pot fi interpretați bolovanii sculptați de la Lepenski Vir și Padina situați în proximitatea mormintelor.

În unele cazuri, în construcția aranjamentului funerar s-a ținut cont de elemente naturale – cum este cazul camerei mortuare de la Hajdučka Vodenica (localizată într-o depresiune naturală), Vlasac și Schela Cladovei (unde unele dintre gropile mormintelor păreau să fie adâncituri naturale ale solului).

Localizarea mormintelor în cadrul siturilor este și ea variabilă. La Lepenski Vir, Vlasac și Padina acestea apăreau pe întreaga suprafață (investigată) a siturilor. La Vlasac și Schela Cladovei mormintele apăreau de multe ori grupate în mici concentrații – posibile arii funerare formale folosite în perioade bine delimitate de timp. Similar, zone bine delimitate cărora le putem aplica termenul de *cimitir* - au fost sesizate la Padina și Hajdučka Vodenica (camera funerara menționată anterior) folosite în scop funerar pe durata a câteva secole (Borić și Miracle 2004).

Mormintele apăreau la Lepenski Vir în jurul caselor, sub podeaua locuințelor sau săpate prin podeaua locuințelor. Un caz similar a fost observat și la Schela Cladovei. Nu se poate însă stabili o legătură precisă în localizarea mormintelor și cea a locuințelor.

Inventarul mormintelor

Suprapunerea zonelor locuite și a mormintelor face imposibilă discernerea clară, în anumite cazuri, a inventarului funerar al mormintelor. Săparea unei gropi într-o zonă (poate fost-) locuită, în care mai existau materiale arheologice, și umplerea gropii cu sol din zonă, a dus la contaminarea umpluturii gropilor. Identificarea unor tipuri de artefacte drept parte din inventarul mormintelor – cum este cazul oaselor (nemodificate) de animale este unul dintre cazurile cel mai des exemplificate.

În anumite cazuri nici măcar artefactele de os nu pot fi considerate ca parte a inventarului: într-un număr de șapte morminte de la Schela Cladovei au fost descoperite vârfuri de săgeți, observate în imediata apropiere a scheletului, pe el sau înfipite în os. În astfel de condiții, este mai plauzibilă ipoteza că aceste săgeți au fost mai degrabă cauza morții decât o parte a inventarului funerar. În cazul incinerărilor de la Vlasac, astfel de vârfuri de săgeți (arse) au fost interpretate ca ofrande funerare.

Un exemplu clasic de inventar funerar este cel al cochiliilor de scoici și melci, asociate cu dinții de *Rutilus* descoperite într-un număr semnificativ de morminte de la Schela Cladovei, Vlasac și recent Ostrovul Corbului. Studiile acestor piese au indicat confecționarea lor pentru a fi purtate ca ornamente pe îmbrăcăminte. Uzura avansată a unor dintre piese sugerează o utilizare îndelungată, în timp ce altele sunt mult mai noi, indicând că astfel de piese nu au o utilizare strict funerară.

În majoritatea mormintelor primare au fost publicate ca fiind fără inventar. Aceasta poate fi o reflexie a statutului social, dar pe de altă parte este posibil ca astfel de bunuri să nu se fi păstrat sau să nu fi fost observate, dat fiind caracterul de salvare al majorității cercetărilor.

O altă ipoteză demnă de luat în considerare se leagă de caracterul prelungit al procesului funerar, așa cum a fost el observat la Porțile de Fier: mormintele cu inventare reprezintă morminte pentru care acest proces a luat sfârșit, în timp ce cele fără inventar, sunt poate morminte aflate într-una din etapele semnalate anterior și pentru care procesul funerar este în plină desfășurare, adăugarea inventarului funerar făcându-se abia în etapa finală a procesului.

Dintre cele peste 420 de morminte din zona Porțile de Fier, peste 60 beneficiază de date recente AMS. În interpretarea acestor date trebuie însă luat în considerație efectul de rezervor de apă dulce. Fără o corecție a acestor date, rezultatele ¹⁴C pot avea o eroare de până la 500 de ani. Pornind de la aceste date și rezultatele analizelor izotopilor C și N, putem sugera următoarele, cu titlul de ipoteză de lucru:

- Poziția întins pe spate apare pe întreaga durată a mezoliticului;
- Înhumările cu picioarele flexate și semi-flexate apar pe durata mezoliticului timpuriu și târziu, dar lipsesc dintre cele 16 de date existente pentru perioada 6300-6000 cal BC (mezolitic final);
- Înfirmările secundare și extragerea craniilor sunt atestate doar după 7200 cal BC, deși lipsa lor din mezoliticul timpuriu se poate datorita numărului mic de morminte;
- Mormintele cu inventar format din cochilii de scoici, melci și dinți de *Rutilus* sunt asociate fazelor târzii ale mezoliticului;
- Mărgelele de piatră și obiecte din *Spondylus* sunt atestate în contexte funerare datate după 6300 cal BC, fiind continuate în neolitic.

* * *

În mod tradițional, arheologia Porților de Fier identifică, pentru perioada de sfârșit de Pleistocen și început de Holocen, trei perioade preistorice, definite preponderent pe baza unor caracteristici culturale mai degrabă stereotipice: epipaleoliticul (definit pe baza analogiilor tipologiei litice și manifestărilor artistice cu diverse culturi din sudul Europei – romanellian, azillian, romanello-azilian, epigravettian, tardigravettian), mezoliticul (un produs local, derivat din epipaleoliticul anterior și aparent fără legătură culturală sau cronologică cu neoliticul, definit pe baza utilajului de os și corn și a arhitecturii) și neoliticul (venind dinspre sud, identificat pe baza prezenței în bloc a elementelor constitutive ale 'pachetului neolitic': ceramică, industrie litică șlefuită, prezența animalelor domestice (bovine, ovi-caprine, cultivarea plantelor).

Studiul acestor trei perioade a avut totdeauna loc separat, chiar dacă în aparență se ridicau probleme referitoare la originea sau finalul uneia sau alteia dintre aceste perioade. În același timp, cele trei epoci au fost în permanență văzute într-un cadru static dictat de tipul de studiu al unuia sau altuia dintre materialele arheologice considerate definitorii pentru perioada respectivă (analize tipologice pentru materialul litic, analiza materialului ceramic). Lipsa datărilor cu ^{14}C (într-un număr suficient de mare pentru a permite verificarea, eventual rafinarea, cronologiilor propuse doar pe baze stratigrafice) a condus la perceperea spațiului Porților de Fier ca o zonă în care comunități umane apar și dispar inexplicabil, lăsând în urmă situri misterioase precum Lepenski Vir și probabil Cuina Turcului.

Alături de utilizarea ^{14}C pe scara din ce în ce mai largă, analizele cu izotopi stabili sunt o practică din ce în ce mai răspândită în mediul arheologic, care s-a răspândit gradat dar accentuat, o dată cu rafinarea metodelor și scăderea costurilor, având aplicații din preistorie și până în arheologia industrială.

Dezvoltarea unor programe sistematice de datare a mormintelor și a resturilor faunistice din contexte bine documentate, în situri precum Schela Cladovei, Vlasac, Lepenski Vir, realizarea unor studii de dietă asupra unor populații semnificative numeric, descoperirea efectului de rezervor de apă dulce și recalibrarea vechilor date de ^{14}C , au pus bazele unei cronologii absolute mai sigure și, de multe ori, nu în concordanță cu vechile etape cronologice propuse pe baze stratigrafice (Bonsall 2008).

Tematica studiilor de specialitate s-a schimbat, de la cea a studiilor tipologice pe situri și categorii de materiale (în încercarea de corelare a etapelor de dezvoltare ale siturilor) la una care dezbate subiecte precum sedentarizarea comunităților, stocarea hranei, specializare, complexitate socială a grupurilor, conflicte intertribale.

Vechile colecții sunt o sursă nepuizabilă de date. Studiul asupra resturilor osteologice de mamifere, pești și moluște, poate oferi informații legate de sezonabilitate, mobilitatea grupurilor umane sau funcționalitatea sitului. Datarea AMS a resturilor osteologice umane și faunistice, a IMDA și a ceramicii va oferi informații valoroase referitoare la practicile funerare, tehnologia și momentul introducerii animalelor domestice și ceramicii. Analizele recente ADN și cu izotopi stabili sugerează mișcări de populație înspre și în afara Porților de Fier – între comunitățile locale și cele din zona înconjurătoare, unul dintre aspectele cel mai puțin cunoscute ale tranziției în zonă.

Bibliografie

- Bonsall, C. (2008) 'The Mesolithic of the Iron Gates', în G. Bailey și P. Spikins (ed.) *Mesolithic Europe*, pp. 238-79, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bonsall, C., Lennon, R.J., McSweeney, K., Stewart, C., Harkness, D.D., Boroneanț, V., Payton, R.W., Bartosiewicz, L. și Chapman, J.C. (1997) 'Mesolithic and Early Neolithic in the Iron Gates: a palaeodietary perspective', *Journal of European Archaeology* 5(1): 50-92.

- Bonsall, C., Boroneanț, A., Soficaru, A., McSweeney, K., Higham, T., Mirițoiu, N., Pickard, C. și Cook, G. (2012) 'Interrelationship of age and diet in Romania's oldest human burial', *Naturwissenschaften* 99(3): 321-5.
- Bonsall, C., McSweeney, K., Payton, R., Pickard, C., Bartosiewicz, L. și Boroneanț, A. (2013) 'Death on the Danube: Late Mesolithic Burials at Schela Cladovei, Romania', în Al. Comșa (ed.) *Facets of the Past, The challenge of Balkan neo-Eneolithic, Proceedings of the International celebrating the 85th birth anniversary of Eugen Comșa, 6-12 October 2008, Romania, București*, pp.55-67, Bucharest: Ed. Academiei.
- Bonsall, C., Vasic, R., Boroneanț, A., Roksandic, M., Soficaru, A., McSweeney, K., Evatt, A., Agurauja, Ü., Pickard, C., Dimitrijevic, V., Higham, T., Hamilton, D. și Cook, G. (2015) 'New AMS 14C dates for human remains from stone age sites in the Iron Gates reach of the Danube, Southeast Europe', *Radiocarbon* 57(1): 33-46.
- Bonsall, C., Boroneanț, A., Simalcsik, A și Higham, T. (2016) 'Radiocarbon dating of Mesolithic burials from Ostrovul Corbului', în K. Bacvarov și R. Gleser (ed.) *Southeast Europe and Anatolia in prehistory. Essays in honor of Vassil Nikolov on his 65th anniversary*, Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Band 293, Aus der Abteilung für Ur- und Frühgeschichtliche Archäologie der Universität Münster, pp.23-50, Bonn: Dr. Rudolf Habelt.
- Bonsall, C. și Boroneanț, A. (2016) 'Lateglacial Hunter-Gatherers in the Iron Gates: A Brief Review of the Archaeological and Chronological Evidence', în R. Krauss și H. Floss (ed.) *Southeast Europe before Neolithisation, Proceedings of the International Workshop within the Collaborative Research Centres SFB 1070 'RessourcenKulturen', Schloss Hohentübingen, 9th of May 2014*, RessourcenKulturen Band 1, pp. 149-168, Tübingen
- Borić, D. (2011) 'Adaptations and transformations of the Danube Gorges foragers (c. 13,000-5500 cal. BC): an overview', în R. Krauß (ed.) *Beginnings – New Research in the Appearance of the Neolithic Between Northwest Anatolia and the Carpathian Basin*, pp. 157-203, Rahden/Westfalen: Leidorf.
- Borić, D. și Dimitrijević, V. (2007) 'Absolute chronology and stratigraphy of Lepenski Vir', *Starinar* 57: 9-55.
- Borić, D. și Miracle P. (2004) 'Mesolithic and Neolithic (dis)continuities in the Danube gorges: new AMS dates from Padina and Hajdučka Vodenica (Serbia)', *Oxford Journal of Archaeology* 23(4):341-71.
- Borić, D. și Price, T.D. (2013) 'Strontium isotopes document greater human mobility at the start of the Balkan Neolithic', *Proceedings of the National Academy of Sciences of the USA* 110(9): 298-303.
- Borić, D., Grupe, G., Peters, J. și Mikić, Ž. (2004) 'Is Mesolithic-Neolithic subsistence dichotomy real? New stable isotope evidence from the Danube Gorges', *European Journal of Archaeology* 7(3): 221-48.
- Borić, D., French, C. și Dimitrijević, V. (2008) 'Vlasac revisited: formation processes, stratigraphy and dating', *Documenta Praehistorica* 35: 261-87.
- Boroneanț, A. (2010) 'Ostrovul Corbului - o discuție asupra mormintelor mezolitice și neolitice timpurii', *Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Seria Arheologie* 2: 5-27.
- (2012) *Aspecte ale tranziției de la mezolitic la neoliticul timpuriu în zona Porțile de Fier*, Cluj-Napoca: Ed. Mega.
- Boroneanț, A. și Bonsall, C. (2012) 'Burial practices in the Iron Gates Mesolithic', în R. Kogălniceanu, R.-G. Curcă, M. Gligor și S. Stratton (ed.) *Homines, Funera, Astra, Proceedings of the International Symposium on Funerary Anthropology, 5-8 June 2011, '1 Decembrie 1918' University (Alba Iulia, Romania)*, British Archaeological Reports, International Series 2410, pp. 45-56, Oxford: Archaeopress.
- Boroneanț, A. și Bonsall, C. (2013) 'The 1965–1968 excavations at Schela Cladovei (Romania) revisited', în E. Starnini (ed.) *Unconformist archaeology. Festschrift for Paolo Biagi* British Archaeological Reports, International Series 2528, pp.35-54, Oxford: Archeopress.
- Boroneanț, A., McSweeney, K. și Bonsall C. (2014) 'Schela Cladovei 1982 – A supplement to the original excavation report of Vasile Boroneanț', *Analele Banatului, Serie Nouă, Arheologie-Istorie* 22: 17-31.
- Boroneanț, V. (1970) 'Un mormânt din perioada de trecere de la Paleoliticul Superior la Epipaleolitic', *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 21(1): 129-32.
- (1973) 'Recherches archéologiques sur la culture Schela Cladovei de la zone des Portes de Fer', *Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne*, 17: 5–39.

- (1990) 'Les enterrements de Schela Cladovei: nouvelles données', în P.M. Vermeersch și P. Van Peer (ed.) *Contributions to the Mesolithic in Europe*, pp. 121-5, Leuven: Leuven University Press.
- (2000) *Paleolithique superieur final et Epipaleolithique dans la zone des Portes de Fer*, București: Ed. Silex.
- Boroneanț, V., Bonsall C., McSweeney, K., Payton, R. și Macklin, M. (1999) 'A Mesolithic burial area at Schela Cladovei, Romania', în P. Bintz și A. Thévenin, (ed.), *L'Europe des Derniers Chasseurs: Épipaléolithique et Mésolithique, 5e colloque international UISPP, Grenoble, 18-23 septembre 1995*, pp. 385-90, Paris: Éditions du CTHS.
- Cook, G., Bonsall, C., Hedges, R., McSweeney, K., Boroneanț, V. și Pettitt, P. (2001) 'A freshwater diet-derived ¹⁴C reservoir effect at the Stone Age sites in the Iron Gates gorge', *Radiocarbon* 43: 453-60.
- Cook, G., Bonsall, C., Hedges, R., McSweeney, K., Boroneanț, V., Bartosiewicz, L. și Pettitt P. (2002) 'Problems of dating human bones from the Iron Gates', *Antiquity* 76: 77-85.
- Cook, G., Bonsall, C., Pickard, C., McSweeney, K., Bartosiewicz, L. și Boroneanț A. (2009) 'The Mesolithic-Neolithic transition in the Iron Gates, Southeast Europe: calibration and dietary issues', în P. Crombé, M. Van Strydonck, J. Sergant, M. Bats și M. Boudin (ed.) *Chronology and evolution within the Mesolithic of North-west Europe: Proceedings of an International Meeting*, pp. 497-515, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Dinu A., Soficaru, A. și Mirițoiu, N. (2007) 'The Mesolithic at the Danube's Iron Gates: new radiocarbon dates and old stratigraphies', *Documenta Praehistorica* 3: 31-52.
- Păunescu, A. (1970) 'Epipaleoliticul de la Cuina Turcului-Dubova', *Studii și Cercetări de Istorie Veche*, 21(1): 3-47.
- (1978) 'Cercetările arheologice de la Cuina Turcului-Dubova (Jud. Mehedinți)', *Tibiscus, Istorie* 5: 11-56.
- (2000) *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul cuprins între Carpați și Dunăre*, București: Ed. Agir.
- Roman, P. și Dodd-Oprițescu, A. (2008) *Ostrovul Corbului între km fluviali 911-912. Morminte și unele așezări preistorice*, București: Ed. Academiei Române.
- Roman, P. și Păunescu, A. (1996) *Ostrovul Corbului*, București: Ed. Caro.
- Srejović, D. și Letica, Z. (1978) 'Archaeology', în D. Srejović și Z. Letica (ed.) *Vlasac, a Mesolithic settlement in the Iron Gates*, pp. 70-170, Belgrad: Serbian Academy of Sciences.

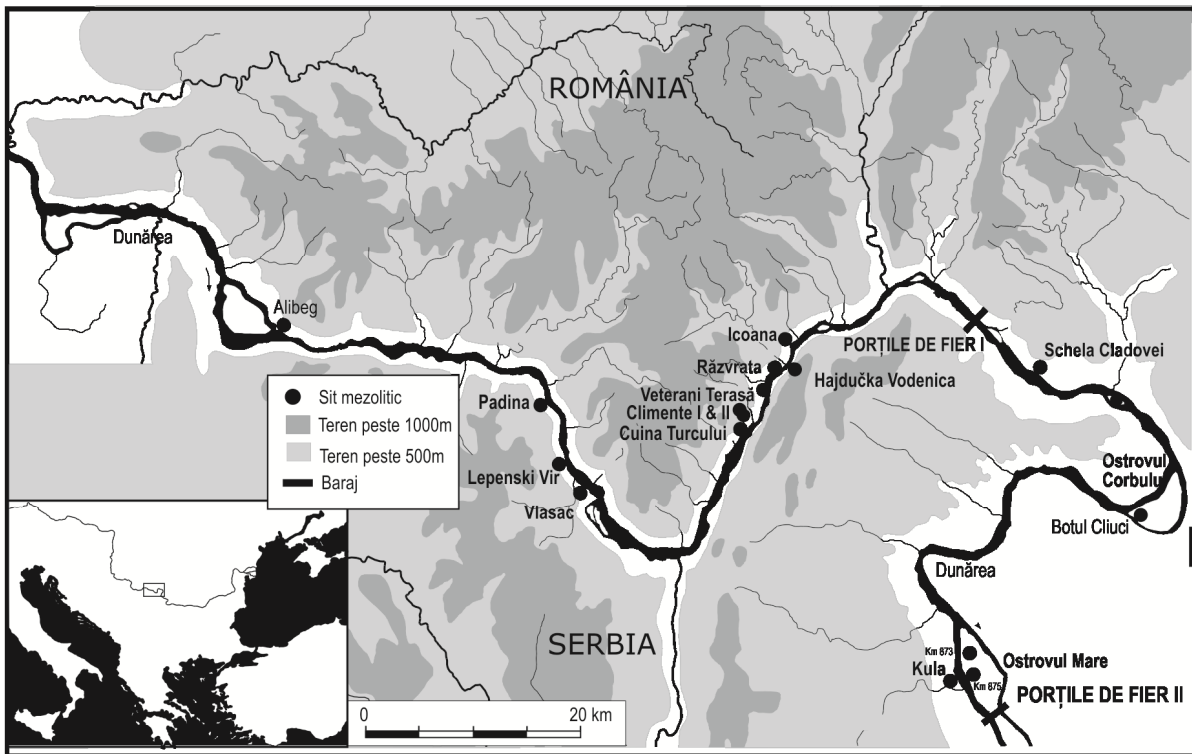

Figura 1. Harta siturilor arheologice din zona Porțile de Fier menționate în text.

Map of the archaeological sites mentioned in the text.